

Anna Rutkowska

USTAWODAWSTWO W DZIEDZINIE PODATKÓW

Przepisy prawa podatkowego dotyczące podatku dochodowego od osób prawnych zajmują się m.in. wyznaczaniem warunków uznawania różnic kursowych w dochodzie do opodatkowania.

Niniejszy artykuł jest poświęcony temu zagadnieniu, które nie zawsze jest traktowane jednoznacznie. Często bowiem jest przedmiotem orzeczeń Najwyższego Sądu Administracyjnego.

1. Różnice kursowe przy potrąceniach

Zapłata w formie kompensaty jest bardzo częstym zjawiskiem gospodarczym, ułatwiającym znacznie obrót bezgotówkowy, jak i pominięcie opłat bankowych. Kompensata w znaczeniu ogólnym to wyrównanie strat, wydatków, wzajemnych roszczeń. Natomiast w znaczeniu węższym jest to po prostu metoda płatności. Wzajemna więc kompensata wierzytelności, polegająca na zaliczeniu jednej wierzytelności na poczet drugiej, zwana również potrąceniem jednej z drugą, występuje w obrocie prawnym w postaci kompensaty, u której podstaw leży umowa zainteresowanych stron (tzw. potrącenia umowne, kompensaty), opierająca się na przepisach art. 498-505 „Kodeksu cywilnego”, dokonywana w drodze jednostronnej czynności prawnej przez jednego z wierzycieli, skuteczna, gdy zachowane są przesłanki określone w tych przepisach.

W sytuacji więc, gdy dwie osoby są jednocześnie względem siebie dłużnikami i wierzycielami, każda z nich może potrącić swoją wierzytelność z wierzytelności drugiej strony.

Jak wiadomo, księgi rachunkowe prowadzi się, sprawozdania finansowe zaś sporządza się w walucie polskiej. Rodzi to obowiązek przeliczania operacji wyrażonych w walucie obcej na walutę polską, o czym stanowi art. 9 Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Wiąże się to z występowaniem różnych kur-

sów danej waluty. Natomiast skutkiem zmiany kursów walut są tzw. różnice kursowe, z istoty swej bowiem różnice kursowe są wielkością zmienną jako pochodna zmieniających się względem siebie kursów walut.

Różnice kursowe, czyli różnice wynikające ze zmiany kursu walut obcych pomiędzy określonymi w przepisach momentami ustalania kursów, liczone są na potrzeby zarówno prawa bilansowego, jak i prawa podatkowego. Określenie zatem różnic kursowych co do kwoty następować może tylko jednorazowo w chwili spełnienia zobowiązania (zapłaty).

W przypadku rozrachunków z kontrahentami zagranicznymi, gdy u każdej ze stron występują należności i zobowiązania wyrażone w tej samej walucie obcej, ogólna zasada potrącania jest podobna jak w przypadku kompensaty rozrachunków złotych.

Obowiązujące zasady rachunkowości nakazują m.in. to – zgodnie z wymogiem określonym w art. 21 ust. 3 Ustawy o rachunkowości – że dowód księgowy opiewający na waluty obce powinien zawierać przeliczenie ich wartości na walutę polską według kursu obowiązującego w dniu przeprowadzenia operacji gospodarczej, czyli w chwili ich powstania.

Przeliczenie walut obcych na walutę polską powinno być dokonane w sposób określony w art. 30 ust. 2 i ust. 3 cyt. ustawy, w myśl którego wyrażone w walutach obcych operacje gospodarcze ujmuje się w księgach rachunkowych na dzień ich przeprowadzenia odpowiednio po kursie:

1) kupna lub sprzedaży walut stosowanym przez bank, z którego usług korzysta jednostka – w przypadku operacji sprzedaży lub kupna waluty oraz operacji zapłaty należności lub zobowiązań,

2) średnim, ustalonym dla danej waluty przez Narodowy Bank Polski na ten dzień, chyba że w zgłoszeniu celnym lub innym wiążącym jednostkę dokumencie ustalony został inny kurs – w przypadku pozostałych operacji.

Kurs walut obcych, w odniesieniu do których nie są ustalane wyżej wymienione kursy, należy określić w relacji do wskazanej przez jednostkę waluty, której kurs ogłaszany jest przez Narodowy Bank Polski.

Powstałe w ten sposób różnice kursowe, dotyczące określonych aktywów i pasywów wyrażonych w walutach obcych, powstałe na dzień ich wyceny oraz przy zapłacie należności i zobowiązań w walutach obcych, a także sprzedaży walut, zalicza się odpowiednio do przychodów lub kosztów finansowych. W efekcie zastosowania do przeliczeń waluty obcej na walutę polską kursów średnich walut obcych ustalonych przez Narodowy Bank Polski, według których są ujmowane w księgach jednostki operacje zakupu i sprzedaży, oraz odpowiednio kursu sprzedaży bądź zakupu waluty przy dokonywaniu zapłaty zobowiązań lub należności – powstaną na kontach rozrachunkowych różnice kursowe.

Zgodnie z art. 30 ust. 4 Ustawy o rachunkowości różnice kursowe powstałe przy zapłacie należności lub zobowiązań w walutach obcych zalicza się odpowiednio do przychodów lub kosztów finansowych, w zależności od tego, jakie to są

różnice kursowe – dodatnie czy ujemne. Oznacza to, że w przypadku typowych transakcji kupna sprzedaży dodatnie różnice kursowe zwiększają przychody finansowe jednostki, ujemne zaś są zaliczane odpowiednio do kosztów finansowych.

Przechodząc na grunt przepisów prawa podatkowego w zakresie podatku dochodowego od osób prawnych, należy wskazać, że choć art. 9 Ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (DzU 1993 nr 106, poz. 482, z późn. zm.) zobowiązuje podatników do prowadzenia ewidencji rachunkowej, zgodnie z odrębnymi przepisami, w sposób zapewniający określenie wysokości dochodu (straty), podstawy opodatkowania i wysokości należnego podatku za rok podatkowy, w celach podatkowych powinno się odrębnie rozpoznawać różnice kursowe związane z osiąganymi przychodami i ponoszonymi kosztami. Przede wszystkim trzeba pamiętać, że w celach podatkowych uwzględnia się wyłącznie różnice zrealizowane, tj. powstałe w chwili spełnienia zobowiązania (zapłaty), natomiast nie uwzględnia się różnic kursowych powstałych z wyceny na dzień bilansowy.

Zgodnie z treścią art. 12 ust. 3 Ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych przychody w walutach obcych przelicza się na złote według kursów średnich z dnia uzyskania przychodu, ogłaszanych przez Narodowy Bank Polski. Jeżeli przychody wyrażone są w walutach obcych, a między dniem ich uzyskania i dniem faktycznego otrzymania występują różne kursy walut, to przychody te odpowiednio podwyższa się lub obniża o różnice wynikające z zastosowania kursu kupna walut z dnia faktycznego otrzymania przychodów, ustalonego przez bank, z którego usług korzystał uzyskujący przychód, oraz z zastosowania kursu średniego, ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski, z dnia uzyskania przychodu.

Jednocześnie przepis art. 15 ust. 1 Ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych stanowi, iż kosztami uzyskania przychodów są koszty poniesione w celu osiągnięcia przychodów, z wyjątkiem kosztów wymienionych w art. 16 ust. 1. Natomiast koszty poniesione w walutach obcych przelicza się na złote według kursów średnich, ogłaszanych przez Narodowy Bank Polski, z dnia poniesienia kosztu. Jeżeli koszty wyrażone są w walutach obcych, a między dniem ich zarachowania i dniem zapłaty występują różne kursy walut, to koszty te odpowiednio podwyższa się lub obniża o różnice wynikające z zastosowania kursu sprzedaży walut z dnia zapłaty, ustalonego przez bank, z którego usług korzystał ponoszący koszt, oraz z zastosowania kursu średniego, ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski, z dnia zarachowania kosztów. Okazuje się więc, że na potrzeby podatku dochodowego od osób prawnych stosowane są kursy takie walut, jak są określone w art. 30 ust. 2 pkt 2 Ustawy o rachunkowości.

Różnice wyrażają się tylko w tym, że w prawie bilansowym różnice kursowe dodatnie zaliczane są do przychodów finansowych, różnice ujemne zaś – do kosztów finansowych. Natomiast w przypadku podatku dochodowego powstałe różnice

kursowe odpowiednio zwiększają lub zmniejszają przychody lub koszty, w zależności od rodzaju operacji gospodarczej, z którą są związane.

Dotychczas prezentowane wielokrotnie stanowisko Ministerstwa Finansów, dotyczące zagadnienia różnic kursowych od czynności kompensaty (potrącenia), nie stanowiły urzędowej interpretacji prawa. Jednakże z odpowiedzi podsekretarza stanu w Ministerstwie Finansów na interpelację poselską w sprawie skutków podatkowych różnic kursowych powstających przy potrąceniu wzajemnych wierzytelności, wyrażanych w walutach obcych wynika, że Ministerstwo Finansów podtrzymuje prezentowane ostatnio stanowisko, powołując się na kilka pism z dnia: 9 maja 1995 r. (nr PO 4/GK-722- 88/95), 10 kwietnia 2000 r. (nr PB 4/MS-802-485/55/00) oraz z 19 grudnia 2002 r. (nr PB 4/KGK/-8214/2292-335). Wynika z nich, że prawo do podwyższenia albo obniżenia przychodów lub kosztów uzyskania przychodów o różnice wynikające z rozmaitych kursów walut pomiędzy dniem faktycznego otrzymania należności lub zapłaty zobowiązań a dniem ich zarachowania istnieje wyłącznie przy efektywnej zapłacie, tj. dokonanej w pieniądzu.

Otóż zgodnie ze stanowiskiem Ministerstwa Finansów, odmienionym w stosunku do wcześniej prezentowanego w innych pismach (por. pisma z dnia 6 kwietnia 1995 r. (nr PO4/BA-722-1310/94), 7 czerwca 1995 r. (nr PO4/BA-722-341/95), oraz 3 czerwca 1996 r. (nr PO4/BA-722-1236/95), przyjęta przy kompensacie forma wykonania świadczenia jest czymś innym niż spełnienie świadczenia poprzez zapłatę. Ministerstwo Finansów uważa, że przepisy Ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, i to zarówno w art. 12 ust. 3, jak i w art. 15 ust. 1, nie dają podstaw do ustalania różnic kursowych z tytułu wzajemnych potrąceń, mogą bowiem one jedynie powstać w przypadku dokonania płatności drogą faktycznych transferów pieniężnych za pośrednictwem banku. Takie stanowisko oznacza, że nigdy nie nastąpi rozliczenie w ujęciu podatkowym – zgodnie z obowiązującym kursem z dnia zapłaty w banku, z którego usług jednostka korzysta – zarówno przychodów, jak i kosztów wyrażonych w walutach obcych. Pozostaną one w ujęciu statystycznym, tj. według kursów średnich, ogłaszanych przez Narodowy Bank Polski, z dnia ich zarachowania. Tym bardziej nie wydaje się to słuszne, bo nie wynika z przepisów ani prawa podatkowego, ani też prawa bilansowego. Przy dokonywaniu takich potrąceń oczywiste jest, że nie występuje przepływ środków pieniężnych. Dlatego właściwym przelicznikiem dla waluty, na jaką opiewają wierzytelności, stanowiące przedmiot kompensaty, wydaje się kurs waluty z dnia potrącenia, obowiązujący w banku, z którego usług jednostka korzysta.

Wynika to z postanowień art. 499 „Kodeksu cywilnego”, który stanowi, że potrącenia dokonywa się przez oświadczenie złożone drugiej stronie, natomiast oświadczenie to ma moc wsteczną od chwili, kiedy potrącenie stało się możliwe. Jako że potrąceniu podlegają równe kwoty należności i zobowiązań wyrażonych w walutach obcych, a to, że na dzień ich powstania obowiązywały różniące się między sobą kursy walutowe, wpływa na powstanie różnic kursowych w momencie zapłaty.

Skoro jednostki, jak już wcześniej wspomniano, dokonują płatności w drodze kompensaty, ze względu na fakt dokonywania transakcji zakupów i sprzedaży z tymi samymi kontrahentami zagranicznymi, na podstawie przepisów art. 498 „Kodeksu cywilnego” należy uznać potrącenie za jeden ze sposobów regulacji zobowiązań. Wskutek bowiem dokonanego potrącenia następuje umorzenie zobowiązania. Należy zatem dojść do wniosku, iż potrącenie jest tożsame, jeżeli chodzi o skutek, z zapłatą.

Jak wynika z przepisów art. 15 ust. 1 Ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, jeżeli koszty wyrażone są w walutach obcych, a między dniem ich zarachowania i dniem zapłaty występują różne kursy walut, to koszty te odpowiednio podwyższa się lub obniża o różnice wynikające z zastosowania kursu sprzedaży walut z dnia zapłaty, ustalonego przez bank, z którego usług korzystał ponoszący koszt, oraz z zastosowania kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski, z dnia zarachowania kosztów. Zgodnie z literalnym brzmieniem tego przepisu jest w nim mowa o zapłacie. Z kolei termin „zapłata” oznacza wszelkie działania prowadzące do wygaśnięcia zobowiązania, a zatem może nastąpić zarówno w formie gotówkowej, poprzez „fizyczne” wyzbycie się pieniędzy, jak i w formie bezgotówkowej, czyli również poprzez kompensatę. W wyniku potrącenia dochodzi zatem do umorzenia dwóch wzajemnych wierzytelności do wysokości wierzytelności niższej, z jednoczesnym skutkiem zwolnienia podmiotów ze świadczenia wynikającego z łączącego je zobowiązania. A ponieważ potrącenie jest jedną z form wygasania zobowiązań, przeto powoduje to również powstanie różnic kursowych. Takie stanowisko było prezentowane także w interpretacjach Ministerstwa Finansów, np. w piśmie z dnia 7 czerwca 1995 r. (nr PO4/BA - 722 - 341/95); podobnie w pismach z dnia 3 czerwca 1996 r. (nr PO4/BA - 722 - 1236/95) czy też z 6 kwietnia 1995 r. (nr PO4/BA - 722 - 1310/94), gdzie uznano potrącenie za jeden z przykładów wystąpienia zapłaty, które powoduje obowiązek wykazania różnic kursowych w celu ustalenia kosztów i przychodów podatkowych.

Podobna interpretacja kwestii powstania różnic kursowych przy kompensacie prezentowana jest w orzecznictwie NSA. W orzeczeniu z dnia 21 września 1999 r. (sygn. akt SA/Bk 742/98) NSA stwierdził, iż: „potrącenie wzajemnych wierzytelności pieniężnych jest formą spełnienia zobowiązania do zapłaty. Może więc dojść do różnicy czasowej i zmiany kursu waluty pomiędzy dniem zarachowania kosztu a dniem faktycznej zapłaty przez potrącenie”.

Cytowane stanowisko potwierdza pogląd, że potrącenie wierzytelności pieniężnych powoduje takie same skutki podatkowe jak zapłata, a zatem możliwe jest zastosowanie w tym przypadku uregulowań dotyczących różnic kursowych.

Warto również wskazać i inny wyrok z dnia 15 stycznia 2003 r. (sygn. akt SA/Bd 50/03), w którym NSA: „podzielił pogląd skarżącej, że potrącenie jest usankcjonowanym praktyką sposobem rozliczania wzajemnych należności przedsiębiorców [...]. Potrącenie [...] powoduje, że uregulowanie tej należności jest zapłatą całkowitą i bezpośrednią”. W tym samym orzeczeniu NSA stwierdził rów-

niez, iż: „Ustawa podatkowa nie zawiera jakichkolwiek ograniczeń co do formy zapłaty w całości. Ograniczenia takie nie występują także z wykładni historycznej ani celowościowej. Określenie to należy interpretować w kategoriach zachowań cywilnoprawnych, a nie podatkowych. Tymczasem rozważania organów podatkowych w tym zakresie oparte są na ustawach podatkowych. Nie ma zatem przeszkód do uznania, że formą zapłaty może być także potrącenie”.

Przepis art. 15 ust. 1 cytowanej ustawy wskazuje, że przy rozliczeniu zapłaty należy stosować kursy walut z dnia zapłaty, ustalone przez bank, z którego usług korzystał ponoszący koszt, a nie który zrealizował daną płatność. To samo dotyczy otrzymanych przychodów w wyniku kompensaty, które winny być ustalone według kursu banku, z usług którego korzystał uzyskujący przychód na dzień ich otrzymania w wyniku zapłaty, a więc poprzez kompensatę, a nie w wyniku wpływu środków do banku. Z tychże względów należy wnioskować, że po pierwsze, powstają różnice kursowe w wyniku kompensaty zobowiązań i wierzytelności, a po drugie, wpływają odpowiednio na podwyższenie lub obniżenie przychodów lub kosztów uzyskania przychodów.

2. Różnice kursowe przy przewalutowaniu

Stosownie do przepisów kodeksu cywilnego przez umowę pożyczki dający pożyczkę zobowiązuje się przenieść na własność biorącego określoną ilość pieniędzy albo rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku, biorący zaś zobowiązuje się zwrócić tę samą ilość pieniędzy albo tę samą ilość rzeczy tego samego gatunku i tej samej jakości (art. 720 k.c.). „Kodeks cywilny” dopuszcza także waloryzację świadczeń pieniężnych. Podobnie jak przy kompensatach, kwestie uznawania za koszt uzyskania przychodów różnic kursowych z tytułu ponoszenia kosztów wyrażonych w walutach obcych z tytułu spłaty kredytów (pożyczek) są określone w art. 15 ust. 1 Ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych.

Natomiast stosownie do przepisu art. 16 (ust. 1 pkt 10 lit. a) powołanej ustawy nie uważa się za koszty uzyskania przychodów wydatków na spłatę kredytów (pożyczek), z wyjątkiem skapitalizowanych odsetek od tych kredytów (pożyczek). W przypadku zaciągnięcia kredytu różnice kursowe powstają, jeżeli między dniem otrzymania kredytu i dniem jego faktycznej spłaty występują różne kursy walut. Sytuacja taka może wystąpić tylko i wyłącznie przy spłatach kredytów zaciągniętych w walutach obcych.

Aby uznać dany kredyt za kredyt walutowy, musi on spełnić określone warunki, a mianowicie: zaciągnięty został w walucie obcej, spłata zaś kredytu jest dokonywana w walucie obcej. A więc koszty z tytułu różnic kursowych mogą, jeżeli chodzi o zasadę, występować w przypadku stosownych operacji gospodarczych wyrażonych w walutach obcych, tj. realizowanych w takich walutach. Natomiast w przypadku realizacji umów kredytów łącznie z zapłatą odsetek w złotych polskich, a tylko odniesionych do kwoty wyrażonej w innych walutach obcych (nawet kilka-

krotne), stanowi formę przelicznika w celu zachowania realnej wartości kwot ze względu na występującą inflację. W takiej sytuacji bowiem mamy do czynienia z realizacją operacji gospodarczych wyrażonych w złotych polskich. A tylko przy spłacie kredytów dewizowych wzrost kursu waluty obcej powoduje wzrost kwoty, jaką w przeliczeniu na złotówki należy zwrócić kredytodawcy. W takim przypadku wzrost poniesionych wydatków stanowi koszt uzyskania przychodów.

Warto tu wskazać tezę wyroku NSA z dnia 9 maja 2000 r., (sygn. akt III SA 1804/99), z której wynika, że: „Niezasadny jest pogląd, że koszty poniesione na spłatę pożyczki w walucie polskiej, której kwota była większa niż jej wartość nominalna poprzez jej waloryzację wyrażoną w markach niemieckich, należy uznać za koszt uzyskania przychodu w myśl generalnej klauzuli zawartej w art. 15 ust. 1 ustawy z 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, pozwalającej zaliczyć w ciężar kosztów uzyskania przychodów wszelkie wydatki poniesione w celu osiągnięcia przychodu, z wyjątkiem wymienionych w art. 16 tej ustawy.

Nawet jeżeli umowy pożyczki zawierają dopuszczalną na podstawie art. 358-1 par. 2 k.c. klauzulę waloryzacyjną, to obowiązujące przepisy o podatku dochodowym od osób prawnych nie zawierają regulacji dającej prawo do aktualizacji wyceny niespłaconych zobowiązań, a powstałych różnic w związku z występującą inflacją do kosztów uzyskania przychodów.

W tej sytuacji ma zastosowanie art. 16 ust. 1 pkt 10 lit. a Ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, według którego nie uważa się za koszty uzyskania przychodów wydatków (także wynikłych z waloryzacji) na spłatę pożyczek (kredytów), z wyjątkiem skapitalizowanych odsetek od tych pożyczek (kredytów).

Zastosowany w umowach pożyczek przelicznik walutowy w markach niemieckich dla waluty polskiej, tzw. waloryzacja pożyczki w związku z inflacją jest wewnętrzną sprawą umawiających się stron, nie wynika z przepisów podatkowych, a więc w tej części kwota zwaloryzowanej pożyczki do spłaty nie może być uznana za uzasadnienie do uznania statystycznie naliczonych różnic kursowych za koszt uzyskania przychodów”.

Różnice powstałe więc w spłacie rat kapitałowych kredytu (pożyczki) w walucie polskiej na skutek zastosowanej waloryzacji nie mogą być uznane za różnice kursowe zdefiniowane w art. 15 Ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych. A zatem na podstawie art. 16 (ust. 1 pkt 10 lit. a) te same ustawy nie stanowią kosztów uzyskania przychodów.

Natomiast różnica powstała w spłacie rat kapitałowych *in minus* na skutek zastosowanej klauzuli waloryzacyjnej, czyli w przypadku spłaty kredytu (pożyczki) w kwocie niższej niż uzyskano kredyt (pożyczkę), będzie stanowił przychód u dłużnika, w myśl przepisu art. 12 (ust. 1 pkt 1) Ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, jako otrzymane pieniądze.

Również w przypadku strony będącej wierzycielem zwaloryzowanego świadczenia pieniężnego będzie miał zastosowanie przepis art. 12 (ust. 1 pkt 1) Ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, przychodem bowiem będzie kwota

otrzymanych pieniędzy z tytułu dodanej kwoty waloryzacji, czyli nadwyżka zobowiązania *stricte* wynikającego z umowy kredytu (pożyczki), tj. „kwota waloryzacji”. A w przypadku, gdy splotony kredyt (pożyczka) będzie w kwocie niższej niż udzielony kredyt (pożyczka), u wierzyciela różnica ta nie stanowi kosztu uzyskania przychodu, na podstawie art. 16 (ust. 1 pkt 43 lub pkt 44) Ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, jako umorzona część, zgodnie z umową posiadającą klauzulę waloryzacyjną, nie podlegająca spłacie.

Podsumowując, należy wspomnieć, że przy wymianie barterowej nie ma zapłaty w walutach obcych i wobec tego nie może być różnic kursowych.

Literatura

- [1] Dyrektywa 90/434/EWG dotycząca wspólnego systemu podatkowego, odnosząca się do fuzji i podziałów, wnoszenia aktywów i wymiany akcji między spółkami z różnych państw.
- [2] Dyrektywa 90/436/EWG w związku z korektą zysków przedsiębiorstw powiązanych.
- [3] Konwencja o unikaniu podwójnego opodatkowania.
- [4] Traktat o utworzeniu Wspólnoty Europejskiej.

LEGISLATION IN THE FIELD OF TAXATION

Summary

International agreements place a duty on (each) government to comply on their own territory certain standards and methods of procedure. Inculcated within the Polish community, regulations connected to entry into the European Community, in the area of Union legislation, direct taxation in relation to the proof of profits an organisation and also tied in, with matters, as well as a united system of taxation. It has application in the case of mergers, shares, entry of members, exchange of contributions in connection with partnerships of the different governments of the membership states.

Mgr Anna Rutkowska jest pracownikiem Izby Skarbowej we Wrocławiu.